

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας στην Αυστραλία / Κάτω από ξένους ουρανούς – Η ανάλυση του έργου

Τρίτο μέρος – Η στρατεύση

Στις καταστάσεις αυτές, όπου η βεβαιότητα για την αλλαγή θεωρείται φυσική, νομοτελειακή κατάσταση, η ελπίδα λειτουργεί ως ψυχική στρατηγική, η οποία εξασφαλίζει την πεποίθηση, πως αυτό που περιμένουμε θα πραγματοποιηθεί. Όταν μάλιστα «η αρχή της πραγματικότητας» αποδεικνύει, ότι η νομοτελειακή κατάσταση εμπίπτει σε διαφορετικό χρόνο, και όχι στο χρόνο του υποκειμένου, η ελπίδα λειτουργεί ως το υποκατάστατο της ευχαρίστησης και ικανοποίησης, για τον ιδανικό κόσμο που καθυστερεί να έρθει. Η τυφλή αυτή πίστη, μπορεί να οδηγήσει στη θυσία του υποκειμένου και στο χαμό του. Μπορεί να λειτουργήσει εξυψωτικά, βρίσκοντας διέξοδο στην τέχνη. Μπορεί να οδηγήσει και σε μια συμπεριφορά που στρέφεται κατά της ίδιας της αλληλεγγύης. Η τελευταία τάση, αναπτύσσεται όταν αποσυνδέεται η σχέση μέσων-σκοπών. Όταν η αναζήτηση της αλληλεγγύης οδηγεί σε πράξεις που δεν την παράγουν.

Ο Αλέκος Δούκας με το μυθιστόρημα που δημιούργησε, ξεπέρασε τελικά το πρόβλημα της απομάκρυνσης της αρχής της ευχαρίστησης στον ορίζοντα του μέλλοντος. Έβαλε τον ήρωα του μυθιστορήματός, τον Στράτη Μούρτζο, να γίνει συγγραφέας, δημιουργός, «να γράψει και να τυπώσει το πρώτο και στερνό του βιβλίο», ως πράξη συμπληρωματική ενός αγώνα γεμάτου απογοητεύσεις. Και αυτή η συμπληρωματική πράξη που γίνεται με τη λογοτεχνική προθετικότητα, την φαντασιακή συνδρομή, θα είναι εκείνη που τελικά θα του δώσει την πραγματική αίσθηση, ότι η ζωή του δεν πήγε

χαμένη. «Η ζωή μου» θα πει ο ήρωας του, ο Στράτης Μούρτζος, «δεν πήγε ολότελα ανώφελη και στέρφα... έδειξα θεόγυμνη κι' ολοτσιτίδι τη ψυχή μου στους όμοιους μου, για να κάνουν πείρα τις αδυναμίες και τη φυγομαχία μου στη ζωή. Οι συνάνθρωποί μου, θα με θυμούνται με καλοσύνη, όταν πια, εγώ, δεν θα υπάρχω». Έτσι κλείνει το μυθιστόρημα του Αλέκου Δούκα, με αυτή τη φανταστική ή πραγματική καλοσύνη της ύπαρξης, που οι άνθρωποι επιθυμούν να αφήσουν πίσω τους, και που στην πραγματικότητα καταντάει το δυσκολότερο εγχείρημα στη ζωή.

Επιλεγόμενα (για τον ρεαλισμό)

Ο Αλέκος Δούκας σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα έξω από το σπίτι του στη Μελβούρνη το 1962. Ο θάνατός του συνέβη σε μια εποχή έντονα πολωμένη πολιτικά και καλλιτεχνικά. Δεν έζησε δύο ακόμα δεκαετίες για να δει το οριστικό κλείσιμο της δικής του εποχής. Οι διαμάχες για τον ρεαλισμό που κράτησαν σχεδόν έναν αιώνα καταλάγιασαν. Και σήμερα –εκ των υστέρων– κρίνοντας συνολικά μια μεγάλη χρονική περίοδο από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, διαπιστώνουμε πως κατά βάθος υπήρχαν κοινές αξίες τόσο στους υποστηρικτές του ρεαλισμού όσο και στους αντιπάλους.

Το πρώτο μισό του 20ου αιώνα, τόσο οι αστικές δυτικές κοινωνίες, όσο και το μπλοκ των σοσιαλιστικών κοινωνιών, όσο κι' αν έμοιαζαν εκ διαμέτρου αντίθετα πολιτικά, όμως, διέπονταν στο βάθος από το ίδιο ιδεώδες για τον άνθρωπο και την προσωπικότητα. Το ιδεώδες αυτό είχε δύο θεμελιώδεις όψεις: Από τη μία μεριά η προσωπικότητα όφειλε να πραγματώσει και να ενσαρκώσει με τον τρόπο της τη σύνθεση λόγου και ψυχόρμητου, ή φύσης και πολιτισμού..., και από την άλλη να εξαντικειμενικεύσει την ατομικότητά της, δηλαδή να την αναπτύξει στο πλαίσιο της κοινω-

νίας και σε συμφωνία με υπερατομικές κανονιστικές αρχές και αξίες. Τόσο οι αστικές καπιταλιστικές κοινωνίες, όσο και οι σοσιαλιστικές πίστευαν στην τεχνολογική ανάπτυξη και στο ανθρωπιστικό παιδευτικό ιδεώδες. Όμως ενώ στις Δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες, η αγορά επέτρεψε από πολύ νωρίς την ανάπτυξη αντιαστικών δυνάμεων και ιδεών, με αποτέλεσμα ο παιδευτικός αισθητικός και ηθικός κανόνας να δεχτεί επίθεση, αντίθετα στις σοσιαλιστικές κοινωνίες η αλλαγή αυτή καθυστέρησε μέχρι και την εποχή του Δούκα, αν και υπόγεια ρεύματα και περιθωριακά κινήματα μέσα στις σοσιαλιστικές κοινωνίες είχαν ήδη αρχίσει να επιτίθενται στην αντίληψη της παιδευτικής αισθητικής.

Όπως είδαμε στο μυθιστόρημα Κάτω από ξένους Ουρανούς, ο λογοτεχνικός ήρωας Στράτης Μούρτζος, διανύει μια πορεία μέχρι το τέλος για να αυτοπραγματωθεί τελικά ως πρόσωπο και να φτάσει στην αυτογνωσία. Η έννοια της εξέλιξης από το α στο β, από το κατώτερο στο ανώτερο ήταν απαραίτητη για τη διαμόρφωση όχι μόνο μιας ολόπλευρης προσωπικότητας, αλλά και μιας ολόκληρης κοινωνίας. Στο επίπεδο της τέχνης και ειδικά του μυθιστορήματος η εξέλιξη του χαρακτήρα του ήρωα συντελούνταν βέβαια μέσα σε συνθήκες ενίοτε απρόβλεπτες και ανεξέλεγκτες, ωστόσο ο ήρωας, τουλάχιστον στην ιδεώδη περίπτωση, ήταν σε θέση να τις αξιοποιήσει ή και να τις πλάσει σύμφωνα με τους δικούς του ανώτερους σκοπούς ή το δικό του ιδεώδες αυτοπραγμάτωσης. Το παιδευτικό αυτό είδος μυθιστορήματος δεν χανόταν στον λαβύρινθο προσωπικών βιωμάτων και μονολόγων, ούτε μέσα σε ψυχολογικές αναλύσεις. Το είδος αυτό της τέχνης εμπεριείχε και τις δύο εστίες του ιδεώδους: ήταν ανθρωποκεντρικό και ρεαλιστικό.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Οι συνάνθρωποί μου, θα με θυμούνται με καλοσύνη, όταν πια, εγώ, δεν θα υπάρχω». Έτσι κλείνει το μυθιστόρημα του Αλέκου Δούκα, με αυτή τη φανταστική ή πραγματική καλοσύνη της ύπαρξης...